

บทที่ 2

แนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่องบทบาทของผู้หญิงในการสืบทอดความเชื่อและพิธีกรรมในชุมชนภาคเหนือในครั้งนี้ มุ่งศึกษาเกี่ยวกับปรากฏการณ์ที่เกี่ยวกับบทบาทของผู้หญิงในการสืบทอดความเชื่อ และพิธีกรรมในชุมชน จากบทบาทที่เปลี่ยนแปลงไปในปัจจุบัน ดังนั้นการเข้าใจในปรากฏการณ์ที่สลับซับซ้อน เชื่อมโยงระหว่างปรากฏการณ์ต่างๆ หลายมิติในสังคม ผู้วิจัยได้อาศัยการศึกษาทบทวนแนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประเด็นปัญหาดังนี้คือ

1. แนวคิดเกี่ยวกับบทบาท
2. แนวคิดเกี่ยวกับการจัดเทศกาลทางสังคม
3. แนวคิดความเชื่อ
4. แนวคิดการถ่ายทอดความเชื่อ
5. แนวคิดวัฒนธรรมชุมชน
6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดเกี่ยวกับบทบาท

บทบาทเป็นการกระทำตามสิทธิและหน้าที่ของสถานภาพ ซึ่งทั้งบทบาทและสถานภาพมักจะเป็นของที่คู่กันเสมอ บทบาทคือพฤติกรรมที่คาดหวังสำหรับผู้ที่อยู่ในสถานภาพต่างๆ ว่าจะต้องปฏิบัติอย่างไร เป็นบทบาทที่คาดหวังโดยกลุ่มหรือสังคม เพื่อให้ผู้สัมพันธ์มีการกระทำระหว่างกันทางสังคมได้ เช่น ผู้เป็นพ่อจะได้รับความคาดหวังจากทางสังคมให้แสดงบทบาทหรือ หน้าที่ต่างๆ ของพ่อ เช่น เลี้ยงดูลูก ส่งเสียให้ลูกเรียนอบรมสั่งสอนและให้ความรักความเอ็นดูเป็นต้น (คณาจารย์ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540, หน้า 77)

พัทธา สายหู (2540, หน้า 46-87) สถานภาพและบทบาททางสังคมของบุคคลว่าเป็นเรื่องของตำแหน่ง และหน้าที่ ซึ่งกำหนดความเป็นบุคคล ในขณะที่คนใดคนหนึ่งมีการกระทำทางสังคม เกี่ยวข้องหรือสัมพันธ์กับคนอื่นคนหนึ่งนั้น ซึ่งต่างฝ่ายย่อมปฏิบัติตามหน้าที่ของตน การกำหนดบทบาทสำหรับแต่ละสถานภาพของสังคมเกิดจากการตกลง

ร่วมกันของบุคคลที่จะต้องเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์กันตามที่เห็นว่าสะดวกและเหมาะสม ให้ประโยชน์ที่ต้องตอบสนองกันได้ การตกลงเช่นนี้เมื่อเวลาผ่านไปผู้อื่นเห็นพ้องด้วยดี และร่วมใช้จึงกลายเป็นธรรมเนียมประเพณีที่เอาอย่างและทำตามถ่ายทอดสืบต่อกันมาซึ่ง บทบาทตามแต่ละสถานภาพทางสังคมนั้นมีการกำหนดไว้ ดังนี้

1. บทบาทในข้อตกลงของกลุ่มกระทำสัมพันธ์กันในเรื่องนั้นๆ
2. บทบาทในกฎเกณฑ์ข้อบังคับของหมู่คณะที่ร่วมทำกิจกรรมอย่างเดียวกัน
3. บทบาทในประเพณีธรรมเนียนั้นๆ
4. บทบาทในตัวกฎหมายของบ้านเมืองนั้นๆ

สุพัตรา สุภาพ (2524, หน้า 26-27) ได้กล่าวถึงลักษณะของบทบาทโดยแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะดังนี้

1. บทบาทตามหลักการทฤษฎี หรือบทบาทที่สังคมคาดหวัง หมายถึง บทบาทที่อยู่ในระดับความคิด หรือทัศนคติคิดว่า หรือบุคคลที่มีสถานภาพเช่นนี้ควรมีพฤติกรรมอย่างไรจึงจะถูกต้องเหมาะสมซึ่งเป็นไปตามบรรทัดฐานของสังคมในแต่ละสังคม หรือองค์กรที่ได้กำหนดไว้ว่าควรจะเป็นเช่นนั้น เช่น บทบาทความเป็นพ่อ บทบาทความเป็นแม่ บทบาทความเป็นครู เป็นต้น

2. บทบาทที่ปฏิบัติจริง หมายถึง พฤติกรรมที่บุคคลได้กระทำอยู่จริงในสถานการณ์ต่างๆ ในชีวิตประจำวัน ซึ่งเป็นไปตามบรรทัดฐาน หรือตามที่สังคมคาดหวัง ซึ่งอาจเป็นบทบาทที่ดีหรือไม่ดีก็ได้

พวงเพชร สุรัตน์กุล (2541, หน้า 65-66) กล่าวถึงว่า บทบาทมีลักษณะเป็นรูปธรรม คือ สามารถมองเห็นได้จากการกระทำที่แสดงออกมา ผู้ที่มีสถานภาพเหมือนกันจะถูกคาดหวังว่าจะต้องมีการแสดงบทบาทเป็นแบบเดียวกันตามบรรทัดฐานที่กำหนดไว้ เช่น ผู้หญิงทุกคนที่มีสถานภาพเป็นมารดาย่อมแสดงบทบาทเหมือนกัน คือ เลี้ยงดู อบรม สั่งสอน หาสอน เป็นต้น แต่การแสดงบทบาทของแต่ละบุคคลย่อมแตกต่างกันไปถึงแม้จะอยู่ในสถานภาพเดียวกันก็ตาม นอกจากนี้ยังได้จำแนกบทบาทออกเป็น 3 ด้าน คือ

1. บทบาทในอุดมคติ ได้แก่ บทบาทที่กำหนดไว้ตามความคาดหวังของบุคคลทั่วไปในสังคมเพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติ เป็นแบบฉบับที่สมบูรณ์

2. บทบาทที่บุคคลเข้าใจหรือรับรู้เป็นบทบาทที่บุคคลคาดคิดด้วยตัวเองว่าควรเป็นอย่างไร ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับทัศนคติ ค่านิยม บุคลิกภาพ และประสบการณ์ของแต่ละบุคคลด้วย

3. บทบาทที่แสดงออกจริง เป็นการกระทำที่ของบุคคลปฏิบัติจริงๆ ขึ้นอยู่กับ เหตุการณ์เฉพาะหน้าในขณะนั้นด้วย จึงทำให้แสดงบทบาทแตกต่างกันออกไป

อุบล เสถียรปริญกรรม (2528, หน้า 43) ได้สรุปสาระสำคัญของบทบาทไว้ดังนี้ คือ

1. บทบาทมีอยู่ประจำในทุกสถานภาพของสังคม มีบทบาทที่ควรจะเป็นประจำ อยู่ในแต่ละตำแหน่ง
2. วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีในสังคมนั้น เป็นสิ่งที่สำคัญอย่างหนึ่ง ในการกำหนดบทบาท
3. การที่คนเราจะทราบบทบาทของตนเองได้ ต้องผ่านกระบวนการขัดเกลา ทางสังคม
4. บทบาทจริงที่บุคคลแสดงออกมานั้น อาจไม่เหมือนกับบทบาทตาม บรรทัดฐานของสังคมเพราะบทบาทที่บุคคลแสดงออกมานั้นเป็นผลของบุคลิกภาพ ของบุคคลนั้นร่วมกับบุคลิกภาพของบุคคลอื่นที่มาร่วมในพฤติกรรม และสิ่งกระตุ้นต่างๆ ที่มีอยู่ในสถานการณ์ที่เกิดการแสดงบทบาท

คณะกรรมการส่งเสริมสวัสดิภาพของสตรี สภาสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทย (2530, หน้า 18) ได้ศึกษาเกี่ยวกับบทบาทของผู้หญิงโดยระบุว่า สตรีไทยนั้นได้รับการ พัฒนาแบบสากลเพียงประมาณ 100 ปีที่ผ่านมา ในยุคสมัยก่อนตั้งแต่สมัยสุโขทัยถึงหญิง และชายมีการศึกษานอกระบบ สตรีในราชตระกูลและในวงข้าราชการใกล้ชิดกับ ราชสำนักทำการศึกษาด้านศิลปกรรม วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี กิริยามารยาท เภศศาสตร์ และศิลปะประดิษฐ์ ปักสะดึงรีดไหม ร้าแป้งหอมและทำดอกไม้แห้ง สตรี ในครอบครัวของสามัญชนเรียนประกอบการทำอาหาร เลี้ยงบุตร การทอผ้าฝ้าย ผ้าไหม และการทำไร่นาซึ่งช่วยเสริมให้สตรีมีบทบาทในการส่งเสริมการอยู่ดีกินดีของคนใน ครอบครัว

จากการศึกษาของ บุญยงค์ เกศเทศ (2532, หน้า 7) ได้กล่าวไว้ว่า ในสมัยรัชกาล ที่ 5 ได้ทรงสร้างโรงเรียนสำหรับกุลสตรีขึ้นเป็นแห่งแรกเมื่อ พ.ศ. 2423 และตั้งขึ้นอีก หลายแห่งในเวลาต่อมา ซึ่งแสดงให้เห็นว่าสตรีมีสิทธิในด้านการศึกษามากใกล้เคียงกับ ชาย การที่ทรงวางรากฐานด้านการศึกษได้สร้างสถานภาพสตรีให้ดีขึ้น อันเป็นการให้ ความสำคัญกับสตรีในสังคมทั้งทางด้าน การเมือง สังคม และการศึกษา ส่วนบทบาทของ ผู้หญิงในชนบทนั้น

กาญจนา แก้วเทพ (2535, หน้า 177-178) ได้กล่าวถึง 3 บทบาท คือ 1. บทบาทเรื่องการเอาชีวิตรอดของตนเองและครอบครัว งานที่ผู้หญิงทำในบทบาทนี้ได้แก่ การเป็นผู้หาอาหาร จับสัตว์ ปลูกผัก เลี้ยงสัตว์ที่ราบ ปรงอาหารและเก็บรักษาอาหาร 2. บทบาทในการทำงานบ้าน บทบาทในที่นี้หมายถึงบทบาททุกอย่างในบ้านนับตั้งแต่การหาน้ำสะอาดไว้กินไว้ใช้ ทำความสะอาดเสื้อผ้า ร่างกาย ที่อยู่อาศัย ดูแลบุตรหลานทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ทั้งในยามปกติและในยามป่วยไข้ 3. บทบาทในการเสริมรายได้ให้กับครอบครัวด้วยการแลกเปลี่ยนสินค้าตามตลาดในหมู่บ้าน

นริศรา จักรพงษ์ (2539, หน้า 8-9) ได้กล่าวถึงบทบาทของสตรีในชนบทไว้อีกว่า สตรีเป็นผู้รับผิดชอบงานในบ้านและสตรีบางคนออกไปทำงานนอกบ้านเพื่อเป็นการหารายได้เสริมให้กับครอบครัว สตรีในชนบทมีบทบาทในครอบครัวในด้านกิจกรรมในครัวเรือน เศรษฐกิจ และกิจกรรมในการผลิต ในครัวเรือนสตรีจะมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ เช่น การซื้อวัตถุดิบในการประกอบอาหาร การเลือกของใช้ในบ้าน การจัดระเบียบและทำความสะอาดบ้านเรือนให้ถูกสุขลักษณะการถ่ายทอดความรู้ให้กับบุตรหลานหรือคนในครอบครัว เป็นต้น

โดยสรุปแล้วบทบาทเป็นการปฏิบัติตามสิทธิและหน้าที่ของบุคคลซึ่งเป็นการกระทำตามบรรทัดฐานที่สังคมกำหนดไว้เป็นแนวทางและเป็นบทบาทและสถานภาพที่ควบคู่กันไปเสมอ ทั้งทางด้านวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีของสังคมนับเป็นสิ่งที่สำคัญต่อการกำหนดบทบาทเพื่อให้มีความสอดคล้องกับสถานการณ์ต่างๆ ซึ่งบทบาทของผู้หญิงในด้านความเชื่อและพิธีกรรมเป็นบทบาทที่มีความโดดเด่นในชุมชนเป็นอย่างมาก ซึ่งส่งผลให้วัฒนธรรม ประเพณีพื้นบ้านดำรงอยู่มาจนถึงปัจจุบันนี้

แนวคิดเกี่ยวกับการขัดเกลาทางสังคม

มนุษย์ไม่ได้เป็นสัตว์สังคมมาโดยกำเนิด ดังนั้นมนุษย์จึงต้องได้รับการขัดเกลาทางสังคมเพื่อความเป็นมนุษย์อย่างแท้จริง การขัดเกลาทางสังคมจึงถือว่าเป็นสิ่งที่มนุษย์ขาดเสียมิได้ตั้งแต่เกิดจนเป็นผู้ใหญ่เพื่อทำให้การเจริญเติบโตเต็มที่ตามวุฒิภาวะซึ่งเป็นกระบวนการที่มีความสลับซับซ้อนเกี่ยวพันกัน ยิ่งไปกว่านั้น มนุษย์มีความเหมือนกัน และมีความแตกต่างกัน ดังนั้นมนุษย์จึงต้องได้รับการขัดเกลาทางสังคมตลอดชีวิต เพราะเป็นกระบวนการเรียนรู้ต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นในด้านความเชื่อ คุณค่า ประเพณี กฎเกณฑ์ของกลุ่มหรือสังคมหนึ่งๆ กำหนดไว้เพื่อให้บุคคลมีแบบของความประพฤติที่สอดคล้องกับกลุ่ม การ

ขัดเกลากายสังคัมเป็นสิ่งที่เราต้องประสบอยู่ตลอดชีวิต การที่สามารถปรับตัวให้เข้ากับวิถีชีวิตที่ตนเป็นสมาชิกได้ เป็นการรับเอาคุณค่าของกลุ่มที่มีการร่วมมือกันในฐานะที่เป็นสมาชิกของกลุ่ม ทำให้มนุษย์เกิดความเป็นตัวตนและรู้ตัวว่าเป็นผู้ที่แตกต่างจากคนอื่น สามารถที่จะควบคุมความรู้สึกลึกซึ้งและความคิดและความประพฤติให้เหมาะสมในโอกาสต่างๆ กล่าวอีกนัยหนึ่งการขัดเกลากายคือการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมของสังคมยุคหนึ่งไปสู่ยุคหนึ่ง การขัดเกลากายสังคัมเป็นการเรียนรู้ทั้งทางตรงและทางอ้อม ทางตรงเป็นการสอนหรือการบอกกันโดยตรง เช่น พ่อแม่สอนลูก ครูสอนนักเรียน เพื่อนบอกเพื่อน ฯลฯ การขัดเกลากายทางอ้อมเป็นการเรียนรู้โดยอาศัยการสังเกตเลียนแบบ เช่น อาศัยการดูคนอื่นทำเป็นต้นแบบ แล้วจึงทำตาม (คณาจารย์ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540, หน้า 37-39)

ผู้หวั่นวิตกด้านการขัดเกลากายที่เด่นชัดคือการขัดเกลากายสังคัมที่มีจุดมุ่งหมายเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต เช่น การอบรม ถ่ายทอดคุณธรรม อุดมคติ และค่านิยมที่สังคมยึดมั่นให้การเรียนรู้เรื่องบรรทัดฐานทางสังคม เรื่องเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณีที่ใช้กันอยู่ (เจือจันทร์ จงสถิตอยู่, 2538, หน้า 35)

การขัดเกลากายสังคัมเป็นกระบวนการทั้งทางตรงและทางอ้อม ที่มนุษย์ในสังคมหนึ่งๆ จะนำมาพัฒนาตนเองให้เป็นสมาชิกที่ดีของสังคมและเพื่อเป็นการพัฒนานุคลิกภาพของตนเองด้วย การขัดเกลากายสังคัมมีจุดมุ่งหมาย 4 ประการดังนี้ คือ

1. เพื่อเป็นการปลูกฝังระเบียบวินัย

ระเบียบวินัยเป็นพื้นฐานของมนุษย์ ในการปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ที่กลุ่มกำหนดไว้ เป็นการฝึกให้มีความอดกลั้นที่จะทำตามความพอใจของตนเองเพื่อประโยชน์ในวันข้างหน้า ซึ่งจะมีผลต่อบุคลิกลักษณะและความประพฤติของบุคคลโดยที่บุคคลจะมีความเคยชินทำลงไปโดยไม่รู้ตัว

2. เพื่อเป็นการปลูกฝังความมุ่งมั่น

ความมุ่งมั่นช่วยให้บุคคลมีกำลังใจทำตามระเบียบวินัยต่างๆ เช่น อยากได้ปริญญาก็ต้องตั้งใจเรียนหนังสือ อยากที่จะเลื่อนตำแหน่งหน้าที่การงานก็ต้องขยันทำงาน ซึ่งส่วนมากมักจะมีการมุ่งมั่นในสิ่งที่สังคมยกย่อง ถือว่าดีงาม จึงเป็นเหตุให้มีกำลังใจ หรือบังคับตัวเองให้ปฏิบัติตามระเบียบวินัยไม่ว่าจะพอใจหรือไม่ก็ตาม เพื่อให้ได้ในสิ่งที่ตนคาดหวังไว้

3. สอนให้รู้จักบทบาทและทัศนคติต่างๆ

เป็นการแสดงออกตามความเหมาะสมในโอกาสต่างๆ ทั้งนี้เพราะบทบาทของแต่ละคนไม่เหมือนกัน จึงควรเรียนรู้และกำหนดบทบาทของตนเองให้ดีที่สุด

4. สอนให้มีทักษะ

การสอนให้มีทักษะเป็นการเตรียมบุคคลให้มีความชำนาญเฉพาะอย่าง เช่น การทำอาหาร การเขียน การทำการเกษตร ทักษะเช่นนี้เป็นการจัดেলাในทุกระดับโดยอาศัยความแตกต่างนี้ในการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน (คณาจารย์ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อ้างแล้ว, หน้า 37-39)

Duncan (อ้างใน พวงเพชร สุรัตน์กวีกุล, 2541, หน้า 70) ได้กล่าวไว้ว่า การจัดেলাทางสังคม คือกระบวนการการเรียนรู้ระยะยาวของมนุษย์ ซึ่งจะทำให้บุคคลได้เรียนรู้ค่านิยมสำคัญๆ ในสังคม รวมทั้งรูปแบบสัญลักษณ์ในระบบสังคมที่มีบุคคลนั้นๆ เป็นสมาชิก และนำมาเป็นบทบาทในการแสดงออก

Broom and Selznick (อ้างใน พวงเพชร สุรัตน์กวีกุล, 2541, หน้า 70) ได้อธิบายถึงความหมายของการจัดেলাทางสังคม ในแง่สังคม หมายถึง การถ่ายทอดวัฒนธรรมและการทำให้บุคคลมีวิถีชีวิตที่เป็นระเบียบ และในแง่ของแต่ละบุคคลเป็นกระบวนการที่ทำให้คนเปลี่ยนจากชีวอินทรีย์เป็นมนุษย์ที่สามารถควบคุมพฤติกรรมของตนเองได้ และปฏิบัติตามค่านิยม อุดมคติ และระดับความทะเยอทะยาน

นอกจากนี้ พัทยา สายหู (2526, หน้า 92-99) ได้อธิบายการจัดেলাทางสังคมว่าเป็นกระบวนการการเรียนรู้ที่จะมีชีวิตอยู่ในสังคมตั้งแต่เกิดจนตาย เป็นกระบวนการมากกว่าที่จะรวมหมายถึงการยอมรับทัศนคติ ค่านิยม พฤติกรรม อุปนิสัย ทักษะ ซึ่งได้รับทั้งจากในโรงเรียน ครอบครัวและสิ่งแวดล้อมต่างๆ เกิดเป็นความหลากหลายในการจัดেলাบุคคล โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะเป็นกระบวนการเชื่อมโยงบุคคลและสังคมเข้าด้วยกัน เพื่อให้สมาชิกเกิดภาวะและความรับผิดชอบร่วมกัน การจัดেলাทางสังคมเป็นกระบวนการที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อ

1. เป็นกลไกในการผลิตซ้ำทางสังคมและวัฒนธรรม

2. เป็นกลไกแห่งการควบคุมทางสังคม เนื่องจากสมาชิกของกลุ่มถูกนำไปปฏิบัติตามวิถีของกลุ่มโดยการสมัครใจหรือไม่ก็ตามโดยทำให้บรรทัดฐานและค่านิยมต่างๆ ของกลุ่มกลับกลายเป็นบรรทัดฐานและค่านิยมของตนเอง

3. เป็นฐานแห่งการเรียนรู้ทางบทบาท เนื่องจากเราเกิดความเข้าใจในธรรมชาติของโครงสร้างทางสังคมและตำแหน่งภายในโครงสร้างดังกล่าว รวมทั้งความคาดหวังต่างๆ สำหรับคนในตำแหน่งนั้นๆ

4. เป็นกระบวนการที่เกี่ยวกับวิถีทางที่เราก่อรูปซ้ำร่ง และการเปลี่ยนแปลงเอกลักษณ์เหตุผล เพราะว่าเราเคยเป็นใคร เราเป็นใคร และเราจะเป็นอะไรต่อไป เป็นสิ่งที่ผุดขึ้นจากเตาหล่อหลอมแห่งประสบการณ์ซึ่งเรียกว่ากระบวนการการจัดเกลาทางสังคม

ตัวแทนในการจัดเกลาทางสังคมมีส่วนสำคัญในการหล่อหลอมบุคลิกภาพของบุคคลตามที่สังคมต้องการเพื่อเป็นกำลังสำคัญในการเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม โดยแบ่งตัวแทนทางการจัดเกลาทางสังคมออกเป็น 6 กลุ่ม คือ

1. ครอบครัว

ครอบครัวเป็นสถาบันพื้นฐานที่ขัดเกลามนุษย์ให้รู้ว่สิ่งใดควรทำ และสิ่งใดไม่ควรทำ หรืออะไรถูกอะไรผิด เป็นต้น นอกจากนี้ครอบครัวยังเป็นสถาบันที่มีอิทธิพลต่ออารมณ์ ทัศนคติ และความประพฤติของคนในครอบครัวเป็นอย่างยิ่ง การอบรมของครอบครัวนี้ทำได้ทั้งในทางตรงและทางอ้อม ทางตรงคือการบอกกันตรงๆว่าต้องทำอะไรเพื่อจะได้เป็นการวางตัวให้ถูกต้องเหมาะสม เช่น สอนให้มีวินัย มีสัมมาคารวะ รู้จักไหว้เมื่อพบผู้ใหญ่ รู้จักกล่าวคำขอบคุณเมื่อมีผู้ให้สิ่งของ ส่วนการอบรมทางอ้อมเป็นการเลียนแบบหรือการรับเข้าไปโดยไม่รู้ตัว

2. กลุ่มเพื่อน

กลุ่มเพื่อนเป็นกลุ่มที่มีอายุใกล้เคียงกัน โดยอาจมีการรวมกลุ่มกันเป็นกลุ่มเพื่อนธรรมดาจนถึงชมรม สมาคมที่ตนเองสนใจ เช่น กลุ่มเพื่อนร่วมชั้น ชมรมฟุตบอลฯ กลุ่มเพื่อนจะมีอิทธิพลต่อทัศนคติ จะมีการรับเอาธรรมเนียมที่ใกล้เคียงกันไม่ว่าจะเป็นทางด้านความคิด การแต่งกาย และการแสดงออก กลุ่มเพื่อนอาจทำในสิ่งที่สังคมต้องการและอาจทำในสิ่งที่ฝืนต่อความต้องการของสังคมอีกด้วย

3. โรงเรียน

โรงเรียนเปรียบเสมือนบ้านหลังที่สองของเด็ก เด็กจะได้รับความรู้ ความคิดในรูปแบบต่างๆ ความรู้ทางวิชาการอย่างเป็นทางการโดยเฉพาะในสังคมยุคปัจจุบันโรงเรียนเป็นสถานที่สำคัญในการขัดเกลาเด็กและมีอิทธิพลต่อการพัฒนานาบุคลิกเด็กเป็นอย่างมาก

4. กลุ่มอาชีพ

กลุ่มอาชีพต่างๆ ในสังคมจะมีคุณค่าหรือระเบียบกฎเกณฑ์ที่เป็นไปตามอาชีพของคนซึ่งจะแตกต่างกันออกไป การอบรมในวัยนี้จึงเป็นวัยที่มีความเป็นผู้ใหญ่ การขัดเกลาจึงค่อนข้างยากกว่าเด็ก

5. ตัวแทนทางศาสนา

ตัวแทนทางศาสนาจะเป็นผู้ที่ขัดเกลา หรือชี้แนะแนวทาง เพื่อเป็นที่ยึดเหนี่ยวใจ และเป็นเป้าหมายในการกระทำ ศาสนาส่วนใหญ่มีส่วนสร้างเจตคติที่ดีสำหรับคน ทั้งยังทำให้คนมีจิตใจที่คงาม มีพฤติกรรมที่ประกอบไปด้วยคุณธรรม ความสุจริต แนวความคิดของศาสนาเป็นพลังให้บุคคลยอมรับหรือไม่ยอมรับในสิ่งต่างๆ คุณค่าที่มาจากศาสนาจึงเป็นเสมือนเครื่องกลั่นกรองได้เป็นอย่างดี หลักศีลธรรม จริยธรรมต่างๆทางศาสนา กลายเป็นกฎหมายทั้งที่แปรไปในรูปแบบประเพณีวัฒนธรรม มารยาทซึ่งมีคนในสังคมปฏิบัติกันโดยทั่วไป

6. สื่อมวลชน

สื่อมวลชนมีหลายประเภทได้แก่ วิทยุ โทรทัศน์ ภาพยนตร์ นวนิยาย วรรณคดี ฯลฯ ซึ่งมีการขัดเกลาทางสังคมในด้านต่างๆ เช่นด้านความคิด ความเชื่อ แบบของความประพฤติ สื่อมวลชนเป็นสิ่งที่ให้ทั้งความรู้และให้ความเพลิดเพลิน อิทธิพลของสื่อมวลชนจะขึ้นอยู่กับเจตคติของแต่ละบุคคล (คณาจารย์ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อ้างแล้ว , หน้า 42-44)

โดยสรุปแล้วการขัดเกลาทางสังคมเป็นกระบวนการการเรียนรู้ของสมาชิกในสังคมซึ่งอาจเป็นการอบรมสั่งสอนทางสังคมและวัฒนธรรมที่เป็นวิถีชีวิตจริงของบุคคลที่มีความแตกต่างกัน การขัดเกลามีสองทางคือการขัดเกลาทางตรงและทางอ้อมซึ่งเป็นสิ่งที่ช่วยให้บุคคลสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างปกติสุข

แนวคิดความเชื่อ

ความเชื่อเป็นองค์ประกอบอย่างหนึ่งของปรากฏการณ์ทางศาสนาที่กว้างใหญ่ไพศาล ความเชื่อเรื่องศาสนา กล่าวคือเป็นความเชื่อทุกชนิดที่ว่าด้วยมนุษย์ วัฒนธรรมหรือธรรมชาติที่มีใช้ผลผลิตของการค้นคว้าวิจัยแบบวิทยาศาสตร์ พิธีกรรมทางศาสนามักจะมีความเชื่ออยู่เบื้องหลังเสมอ (จินตนา มัชฌมบุรุษ และคณะ, 2537, หน้า 3)

Rotter (อ้างใน รุ่งทิพย์ กล้าหาญ, 2539, หน้า 18) ได้ศึกษาความเชื่อว่ามีทั้งภายในและภายนอกคนโดยได้อธิบายลักษณะของความเชื่อว่ามีทั้งภายในและภายนอกโดยอาศัยทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมว่าถ้ามีเหตุการณ์เกิดขึ้นมักจะเป็นไปตามที่บุคคลคาดหวังไว้ ความคาดหวังจะเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ขยายครอบคลุมไปตามพฤติกรรมของบุคคลและเหตุการณ์อื่นๆ จนกลายเป็นบุคลิกภาพที่สำคัญในตัวของคนๆ นั้นๆ ซึ่งก่อให้เกิดอำนาจทั้งภายในและภายนอก ถ้าประสบการณ์ของบุคคลได้รับการเสริมแรงบ่อยๆ เมื่อมีการแสดงพฤติกรรมเดิมจะทำให้บุคคลนั้นเชื่อว่าสิ่งที่เกิดขึ้นเป็นผลอันเนื่องมาจากความสามารถของตนเอง ความเชื่อเช่นนี้เรียกว่าความเชื่ออำนาจภายในคน หากพฤติกรรมไม่ได้รับแรงเสริมจะทำให้บุคคลรับรู้สิ่งที่ได้รับนั้นไม่ได้เป็นผลมาจากการกระทำของตนเอง แต่เป็นเพราะโชคชะตา ผีสาง เทวดา ความบังเอิญหรือสิ่งแวดล้อมบันดาลให้เป็น ความเชื่อเช่นนี้เป็นความเชื่อในอำนาจนอกคน

ฉลาตชาย รมิตานนท์ (2530, หน้า 1-12) ได้กล่าวถึงความเชื่อว่า สังคมมนุษย์เราทุกแห่งล้วนแล้วแต่มีระบบความเชื่อ ทั้งนี้เพราะมนุษย์รู้จักคิด รู้จักตั้งคำถามต่อเหตุการณ์ต่างๆ และความพยายามในการแสวงหาคำตอบเพื่อให้พ้นจากความสงสัยในเรื่องต่างๆ เช่น เรื่องการเกิด การตาย วิญญาณ จิตวิญญาณเป็นสิ่งที่ทำให้มนุษย์มีการเช่นสรวงบูชา มีพฤติกรรมปฏิบัติตามครรลองของสังคม ทำให้เกิดการยอมรับนับถือในเรื่องศีล ศักดิ์สิทธิ์ พระ และเทพเจ้าต่างๆ ความเชื่อจะมีการผสมผสานเปลี่ยนแปลงไปกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม เช่นการเริ่มวิวัฒนาการผสมผสานระหว่างศาสนาพุทธ ศาสนาพราหมณ์ และการนับถือผี ความเชื่อทำหน้าที่ในการอธิบายคำถามที่เกี่ยวกับตนเอง ซึ่งสังคมและจักรวาลของมนุษย์ช่วยกันสนับสนุนสถาบันพื้นฐานของสังคม ได้แก่ ครอบครัว การเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ ช่วยให้เกิดพลังในภาพวิกฤติต่างๆ ทั้งในระดับบุคคลและในระดับสังคม หล่อหลอมผนึกเป็นส่วนต่างๆ ของสังคมให้เป็นเอกภาพ

ในสังคมหน่วยพื้นฐานทางเศรษฐกิจ และสังคมที่ทำหน้าที่ในด้านการผลิตซ้ำแบบต่างๆ ในระบบครัวเรือน บทบาทของผู้หญิงในการสืบทอดความเชื่อและพิธีกรรมในชุมชนภาคเหนือ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ จิราลักษณ์ จงสถิตมัน (2535, หน้า 67-70) ได้กล่าวถึงเรื่องความเชื่อไว้ ดังนี้ คือ

1. ระบบความเชื่อพื้นบ้านในระดับครัวเรือน

ระบบความเชื่อพื้นบ้านในที่นี้หมายถึง ระบบความคิด ความเชื่อและค่านิยมที่มีต่อการกระทำหรือพฤติกรรมของคนล้านนา และต่อผู้หญิงล้านนาซึ่งมีรากฐานมาจาก

ความเชื่อเรื่องผี การนับถือศาสนาพุทธ และศาสนาพราหมณ์ ความเชื่อเรื่องผีเป็นความเชื่อดั้งเดิม ทั้งนี้ชาวเหนือจะนับถือผีอยู่หลายประเภทจำแนกออกเป็นทั้งผีดีและผีร้าย เมื่อเคารพเช่นสรวงผีดีตามพิธีกรรมแล้วจะได้รับผลดี ต่างกับผีที่ไม่ดีจะให้ผลร้ายเมื่อไม่มีการกระทำพิธีกรรม ผีจะมีระดับชั้นที่แตกต่างกันไปซึ่งสะท้อนให้เห็นโครงสร้างทางสังคม และการเมืองแบบเดิมๆ เช่น ในระดับหมู่บ้านจะมีผีเจ้านาย คุ่มครองหมู่บ้านและไร่นาเรียกสวน ในระดับบ้านมีผีเจ้าบ้านผีเสื้อบ้าน กับผีบรรพบุรุษ ผีปู่ย่า ผีอรัญญ์ ระดับกลางมีประจำวัด เสือวัด ผีเรือน ผีเจ้าป่าเจ้าเขา ความเชื่อเรื่องผีพื้นบ้านมีอิทธิพลต่อผู้หญิงวัยต่างๆ ในครัวเรือนและเป็นสิ่งที่บ่งชี้ถึงสถานภาพและบทบาทของผู้หญิงในชุมชนอีกด้วย

2. ระบบความเชื่อเรื่องการนับถือผีบรรพบุรุษ

ความเชื่อพื้นฐานเกี่ยวกับผีในล้านนามักจะเกี่ยวข้องกับผู้หญิง ในระดับครัวเรือน ผู้หญิงจะมีบทบาทในการนับถือผีทั้งในด้านความเชื่อ และการแสดงออกมาในรูปแบบของพิธีกรรม บทบาทที่สำคัญที่สุดเป็นการนับถือผีบรรพบุรุษซึ่งเรียกว่าผีปู่ย่า ผู้หญิงจะได้รับการสืบทอดความเชื่อผ่านมาโดยตรงตามระบบอาวุโส ผู้หญิงที่เป็นหัวหน้า ถูกเรียกว่า แก้วผี นอกจากนี้ความเชื่อเรื่องผีปู่ย่ายังมีความสำคัญในแง่ของพิธีกรรมและกฎหมายประเพณี อีกทั้งยังเป็นการควบคุมแรงงานในระดับครอบครัว ช่วยในเรื่องการจัดสรรที่ดินและเป็นกฎเกณฑ์สำหรับการรับมรดก สรุปแล้วระบบความเชื่อเรื่องผีปู่ย่าเป็นการสะท้อนให้เห็นบทบาทของผู้หญิงที่โดดเด่น มีคุณค่าต่อการดำรงอยู่ของครอบครัว และเป็นการรักษาไว้ซึ่งระบบเครือญาติที่สร้างระบบการจัดการที่ทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งมาโดยตลอด

โดยสรุปแล้วความเชื่อเป็นสิ่งที่คนในสังคมยึดถือ ความเชื่อในด้านต่างๆ มีการเรียนรู้และการสืบทอดจากรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่ง โดยมีพิธีกรรมเป็นตัวผ่าน ผู้หญิงซึ่งเป็นบุคคลส่วนหนึ่งของสังคมมีความเชื่อ และรับเอาความเชื่อ ตามบุคลิก ลักษณะ วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อมของตน ทั้งนี้เป็นความเชื่อทั้งภายในและภายนอก มีผลต่อพฤติกรรม เจตคติ ต่อคนในสังคม

แนวคิดการถ่ายทอดความเชื่อ

การถ่ายทอดความเชื่อหมายถึงการถ่ายทอดระบบคิดพื้นบ้าน ความเชื่อ ค่านิยม ทักษะคติที่มีการสืบทอดเรียนรู้ผ่านกันมาจากคนรุ่นหนึ่งมาสู่อีกรุ่นหนึ่ง ซึ่งรูปแบบการถ่ายทอดความเชื่อมีทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยเฉพาะในครัวเรือน สมาชิกในครอบครัวจะได้รับการถ่ายทอดความเชื่อผ่านต่อกันมาจากพ่อแม่ เช่น การอบรม การสอน การเล่าให้ฟัง

และการปฏิบัติตัวเป็นแบบอย่าง การถ่ายทอดความเชื่อภายในชุมชนผ่านการสั่งสมมาเป็นระยะเวลายาวนานและต่อเนื่อง ในรูปแบบการประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อในช่วงระยะเวลา การยอมรับและปฏิบัติตามของคนรุ่นใหม่เป็นการสืบทอดความเชื่อที่มีอยู่ในชุมชนอย่างเหนียวแน่น เช่น ความเชื่อเรื่องผี ความเชื่อเรื่องผีป่วน ผ่านรูปแบบการเลี้ยงผี การรับผี การฟ้อนผี เป็นต้น

นิธิ เอียวศรีวงศ์ (อ้างใน งามใจ พรหมไชย, 2539, หน้า 25) ได้กล่าวถึงการศึกษาและการถ่ายทอดว่าการที่มนุษย์สามารถดำรงเผ่าพงศ์อยู่ได้ก็เพราะมีการถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ที่สั่งสมมาเป็นอารยธรรมที่สืบเนื่องมาเป็นเวลาช้านานให้แก่สมาชิกรุ่นใหม่ในสังคม ซึ่งความรู้และประสบการณ์ที่ถ่ายทอดนั้นจะมีความละเอียดซับซ้อน โดยจะเกี่ยวกับการทำมาหากินและอุดมการณ์ วัฒนธรรมของกลุ่ม และรูปแบบในการถ่ายทอดนั้นจะต้องมีความสอดคล้องสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของผู้เรียนอย่างใกล้ชิด เพื่อเป็นวิถีทางแนวการดำเนินชีวิตของชุมชนอย่างเป็นปกติ

ชูเกียรติ ลิขสุวรรณ (2535, หน้า 30-40) ได้สรุปว่าระบบการสืบทอดความรู้มีการสืบทอดต่อกันมา ทรัพยากรที่ใช้ในการจัดการศึกษาเป็นทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่น เหตุผลทางด้านทรัพยากรและสถานภาพการดำรงชีวิตในท้องถิ่น ความสำเร็จของบรรพบุรุษที่ผ่านมาเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้การถ่ายทอดความรู้ในครอบครัวมีการสืบทอดกันมา โดยที่ระบบการเรียนรู้ของท้องถิ่นจะเริ่มการถ่ายทอดความรู้ ความเชื่อ กันมาในครัวเรือน เช่น การให้ความรู้ด้านจริยธรรม ศีลธรรม ซึ่งผู้ถ่ายทอดคือพ่อแม่สอนให้กับลูกๆ โดยการบอกเล่า ตักเตือน และปฏิบัติให้เป็นตัวอย่างที่ดี

โดยสรุปแล้ว การถ่ายทอดความเชื่อเป็นกระบวนการการเรียนรู้การสืบทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง ซึ่งสามารถทำได้ทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยวิธีการถ่ายทอดจะเริ่มจากในระดับครอบครัว มีพ่อแม่เป็นผู้ถ่ายทอดสู่ลูกจนกลายเป็นพฤติกรรมและการปฏิบัติตนตามความเชื่อที่มีอยู่ในชุมชน ทางตรงได้แก่การว่ากล่าวตักเตือน การสอน การแนะนำ ส่วนโดยทางอ้อมได้แก่การทำให้เป็นแบบอย่างสำหรับคนอีกรุ่นหนึ่ง ซึ่งการถ่ายทอดความเชื่อดังกล่าวมีความสัมพันธ์สอดคล้องกับวิถีชีวิตในชุมชนอย่างต่อเนื่อง

แนวคิดวัฒนธรรมชุมชน

วัฒนธรรมคือสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น มิใช่เป็นสิ่งที่มนุษย์ทำตามสัญชาตญาณเป็นวิธีการหรือระบบการทำงาน ฉะนั้นวัฒนธรรมคือระบบสัญลักษณ์ในสังคมที่มนุษย์สร้างขึ้น (คณาจารย์ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อ้างแล้ว, หน้า 25)

พระธรรมปิฎก (2538, หน้า 11-12) ได้กล่าวถึงวัฒนธรรมว่า วัฒนธรรม คือ รูปแบบและวิธีการต่างๆที่มนุษย์ใช้ปฏิบัติเพื่อให้จริยธรรมสำแดงผลตามสังขธรรม ในทางสังคมทำให้ชีวิตและสังคมมีการดำเนินไปได้ด้วยดี วัฒนธรรมมักจะตั้งอยู่บนฐานของสังขธรรมมีเนื้อหาสาระ และมีเหตุผลตามความเป็นจริงของธรรมชาติ โดยมีธรรมชาติรองรับอยู่มีความเป็นเหตุเป็นผล อีกทั้งยังมีความดำรงอยู่ในตัวของวัฒนธรรมเป็นรูปแบบที่ปรากฏที่เราธำรงรักษา และยึดถือปฏิบัติเป็นวิถีชีวิตของสังคมนั้น มีความดำรง เช่น การปฏิบัติโดยไม่เบียดเบียนตนและผู้อื่นซึ่งสอดคล้องกับจริยธรรม วัฒนธรรม คือ ระบบคุณค่าที่รวบรวมมาได้จากประวัติศาสตร์เป็นคุณค่าทั้งทางเศรษฐกิจการเมือง และแนวคิดที่สัมพันธ์กันเป็นโครงสร้างที่มีผลต่อพฤติกรรมของคนในฐานะปัจเจกบุคคลและคนในสังคมในชีวิตจริงทั้งหมด ดังนั้นวัฒนธรรมจึงมิใช่สิ่งเก่าดั่งเช่นประเพณีต่างๆ เท่านั้น บทสรุปของความคิดและการปฏิบัติหรือคุณค่าทั้งหมดให้แก่สังคม รวมขึ้นเป็นโครงสร้างทั้งการประกอบอาชีพ ด้านอุดมการณ์ ความเชื่อ และด้านอำนาจการตัดสินใจ ทั้งหมดมีความเกี่ยวโยงกันอย่างแยกไม่ออก อันเป็นผลมาจากวิวัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของชุมชนและสังคม

งามพิศ สัตย์สงวน (2539, หน้า 32) ได้ให้ความหมายของวัฒนธรรมว่า “ วัฒนธรรม ” คือ วิถีของชีวิต เช่น ด้านเศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง ครอบครัว เครือญาติ ศาสนา การศึกษา หรือการถ่ายทอดวัฒนธรรมอันเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นมาใช้แก้ปัญหาพื้นฐานในการเอาชีวิตรอดของมนุษย์

ศรีศักร วัลลิโภคม (2538, หน้า 99) ได้แบ่งวัฒนธรรมออกเป็น 2 แบบที่เรากำลังเผชิญอยู่กล่าวคือวัฒนธรรมหลวงซึ่งสร้างขึ้นโดยรัฐเพื่อสร้างความเหมือนกันในทุกๆด้าน และความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในชาติ อีกแบบหนึ่งคือวัฒนธรรมท้องถิ่นมีความหลากหลายและแตกต่างกันไปในแต่ละท้องถิ่น ซึ่งระบุว่าวัฒนธรรมหลวงเป็นตัวทำลายวัฒนธรรมท้องถิ่น

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา (2537, หน้า 171-205) ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมชุมชนว่าเกิดขึ้นในสังคมไทยมาเมื่อ 10 กว่าปีที่แล้วมา และเริ่มปรากฏชัดเจนอย่างเป็นระบบเมื่อประมาณ 5 ปีที่แล้วมา แต่นับได้ว่าเป็นแนวคิดการพัฒนาที่ขยายตัวได้เร็ว โดยมี การสรุปสาระสำคัญจากแนวคิดของนักวิชาการในสังคมไทยในปัจจุบันไว้ดังนี้คือ

1. ชุมชนมีวัฒนธรรมเป็นของตนเองอยู่แล้ว มีระบบคุณค่าจากประวัติศาสตร์ของชุมชน
2. วัฒนธรรมชุมชนเป็นวิถีแห่งหมู่บ้าน เช่น การมีน้ำใจไมตรี ความสัมพันธ์ในการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน
3. สังคมไทยกำลังเผชิญอยู่ในท่ามกลางวัฒนธรรม 2 กระแส กล่าวคือ วัฒนธรรมชาวบ้านและวัฒนธรรมทุนนิยม

กาญจนา แก้วเทพ (2530, หน้า 177) ได้ให้ความหมายของวัฒนธรรมชุมชนว่าคือการดำรงชีวิตที่ดำรง มีความเป็นระเบียบ กฎเกณฑ์ มีศาสนาและประเพณีสืบทอดกันมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งคุณค่าที่มีความดีงามเป็นพื้นฐาน ซึ่งวัฒนธรรมชุมชนถือได้ว่าเป็นภูมิปัญญาหรือศักยภาพที่สามารถต้านอิทธิพลจากภายนอกด้วยคุณค่าดั้งเดิมต่างๆ เช่นการให้ความสำคัญกับคน โดยถือคนเป็นศูนย์กลาง

ตามแนวคิดในระบบวัฒนธรรมของ พาร์สัน พบว่าวัฒนธรรมจะถูกมองว่าเป็นแบบแผน เป็นระบบที่มีการจัดการระเบียบของสัญลักษณ์ที่เป็นแนวทางในด้านวัฒนธรรมแก่ผู้กระทำและกลายเป็นส่วนหนึ่งของบุคลิกภาพและแบบแผนที่ยอมรับของสังคม วัฒนธรรม สามารถที่จะเคลื่อนย้ายจากระบบหนึ่งไปสู่อีกระบบหนึ่ง โดยผ่านการเรียนรู้ระเบียบทางสังคมและการศึกษา (สุเทพ สุนทรเกสซ์ , 2540, หน้า 103-104)

สนิท สมัครการ(2538, หน้า 13) ได้อธิบายเกี่ยวกับทฤษฎีทางวัฒนธรรมของ มนุษย์ว่ามักมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ โดยจะได้รับการยอมรับผ่านมาแล้ว แต่วัฒนธรรมจะมีการเปลี่ยนแปลงเป็นครั้งเป็นคราวเท่านั้น

Robert Redfield (อ้างใน อมรา พงศาพิชญ์, 2533, หน้า 87) ว่าระดับความเชื่อ และวัฒนธรรมมีอยู่ 2 ระดับ คือวัฒนธรรมหลัก หมายถึงความเชื่อตามกฎเกณฑ์ที่มีผู้บัญญัติไว้เช่น เมื่อมีการประกอบพิธีกรรมใดๆ ก็มักจะทำให้ตรงกับข้อกำหนดของพิธีกรรมนั้นๆ ส่วนวัฒนธรรมของชาวบ้านนั้นเป็นผลอันเนื่องมาจากการแพร่ขยายของวัฒนธรรมที่ทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนไปตามสภาพของสังคมเพื่อให้เกิดประโยชน์และเหมาะสมกับสภาพของสังคมนั้นๆ

โดยสรุปแล้ววัฒนธรรมชุมชนถือว่าเป็นวิถีชีวิตของชุมชน เป็นรากฐาน “เป็นแก่น ” ของชุมชนมาช้านาน ทั้งนี้วัฒนธรรมชุมชนเป็นสิ่งที่มีความสอดคล้องกับชีวิตของคนในสังคมทั้งระบบคิด ความเชื่อ ทศนคติซึ่งสามารถเปลี่ยนแปลงได้

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาเรื่องบทบาทของผู้หญิงในการสืบทอดความเชื่อและพิธีกรรมในชุมชนภาคเหนือครั้งนี้ได้ศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งสรุปได้ดังนี้คือ

ปาริชาติ นนทกานันท์ (2523) ได้ศึกษาเกี่ยวกับแนวคิดของสตรีในพุทธปรัชญา ได้ข้อสรุปว่า ในทางพระพุทธศาสนาสตรีมีความเสมอปรบุรุษได้ในทางคุณธรรมปัญญา คือมีสติปัญญาสามารถเป็นบัณฑิตได้เช่นเดียวกับบุรุษ และสามารถเข้าถึงเป้าหมายสูงสุดได้ คือพระนิพพานได้เท่าเทียมกัน พระพุทธศาสนาได้มีการยอมรับความเท่าเทียมกันในด้านนี้จากการที่พระพุทธองค์ทรงจัดให้มี พุทธบริษัท 4 ทรงยกย่องภิกษุณี และสตรีให้เป็นเอตทัคคะด้านต่างๆ เช่นเดียวกับบุรุษ มีภิกษุณีจำนวนไม่น้อยที่มีความรู้ความสามารถเข้าถึงธรรมะได้อย่างรวดเร็ว

ภักติกุล รัตนา (2543) ได้ศึกษาเรื่องภาพลักษณ์ “ ผู้หญิงเหนือ ” ตั้งแต่ปลายพุทธศตวรรษที่ 25 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 26 ในงานวิจัยได้กล่าวถึงภาพลักษณ์ของผู้หญิงเหนือ เป็นการศึกษามาของทัศนคติต่างๆของสังคมต่อผู้หญิงเหนือโดยคำนึงถึงลักษณะความสัมพันธ์ทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม รวมไปถึงวิถีชีวิต และแนวคิดของคนแต่ละกลุ่ม แล้วอธิบายถึงปัจจัยที่ส่งผลให้ทัศนคติต่อผู้หญิงเหนือบางประการกลายเป็นทัศนคติที่ครอบงำทำให้เกิดภาพลักษณ์ของผู้หญิงเหนือในเวลาต่อมา ภาพลักษณ์ของผู้หญิงเหนือมีความสลับซับซ้อน ขบธรรมเนียมและจารีตของชาวล้านนา มีรากฐานมาจากพระพุทธศาสนา ทำให้ขนบธรรมเนียมต่างๆ เกี่ยวข้องกับทางพระพุทธศาสนาอย่างแยกไม่ออกจนกลายเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตของคนในสังคม เช่น ประเพณีสลากภัตต์ ประเพณีทำบุญปอย ประเพณีการตั้งธรรมหลวง เป็นต้น ทั้งนี้ยังมีการนำเอาคำสอนทางพระพุทธศาสนาไปใช้ในการปกครอง และควบคุมการประพฤติของคนในสังคมให้ปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ทางกฎหมายและความเชื่อทางพระพุทธศาสนาที่มีต่อการสร้างภาพลักษณ์ของผู้หญิงด้วย กล่าวคือ ผู้หญิงต้องยึดมั่นในคำสอนทางพระพุทธศาสนาด้วยการหมั่นทำความดี รักษาศีล ทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา มีความกตัญญูรู้คุณ และมีความซื่อสัตย์ การที่

สังคมมีการเน้นย้ำถึงเรื่องคำสอนในการรักษามโนธรรมตัวของผู้หญิงเป็นเหตุผลของสังคมที่มีความสัมพันธ์ตามวิถีทางแห่งพระพุทธศาสนา

จิราลักษณ์ จงสถิตมัน (2535) ได้ทำการวิจัยเรื่องเรื่องวิกฤติทางวัฒนธรรมกับการดำรงชีวิตของเยาวชนสตรี ศึกษาผลกระทบของการพัฒนาชนบทภาคเหนือ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสถานภาพ และบทบาทของผู้หญิงในภาคเหนือและการพัฒนาการขยายบริการทางเพศ ได้กล่าวถึงบทบาทของผู้หญิงในสังคมล้านนาในยุคต่างๆ ที่มีระดับขั้นแตกต่างกัน การเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เกิดขึ้นส่งผลกระทบต่อผู้หญิงเป็นอย่างมากภายใต้สถานภาพและบทบาททางสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม

จური ขยัน(2543) ได้ศึกษาเรื่องความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับการควบคุมทางสังคมของชุมชนโดยพบว่าความเชื่อเป็นส่วนหนึ่งของวิถีการดำเนินชีวิตของมนุษย์เป็นพื้นฐานที่สำคัญในการรองรับการอยู่ร่วมกันในชนกลุ่มเดียวกัน ความเชื่อถือว่าเป็นนามธรรมที่เชื่อมโยงระหว่างบุคคลกับกลุ่มชน และระหว่างกลุ่มชนกับสภาพแวดล้อม

แสงอัมพา บำรุงธรรม (2543) ได้ศึกษาเรื่องปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อความเชื่อและพฤติกรรมทางเพศของวัยรุ่นในเมืองเชียงใหม่ ได้สรุปเกี่ยวกับความเชื่อไว้ว่าความเชื่อเป็นความรู้ที่ต้องอาศัยกระบวนการการถ่ายทอด และกระบวนการการเรียนรู้ทั้งในลักษณะความเชื่อทั้งภายในและภายนอก ทั้งนี้อาจจะได้มาจากการประสบการณ์ของตนเอง การสั่งสอน การถ่อมเกลตาในเนื้อหาต่างๆ ที่หลากหลาย ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าพฤติกรรมต่างๆ มาจากความเชื่อและค่านิยมในลักษณะเดียวกัน ระยะเวลา วัฒนธรรม สถาบันทางสังคม และสิ่งแวดล้อม

วันวิสาข์ โกมลกระหนก (2539) ได้ศึกษาเรื่องความเชื่อที่มีบทบาททางสังคมของหญิงชายในชนบทพบว่าการจัดเถาทางสังคมเป็นกระบวนการที่มีรากฐานมีอยู่ในวิถีชีวิตทางสังคมวัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่นซึ่งไม่ได้แยกกันระหว่างการเรียนรู้กับชีวิตเป็นกระบวนการที่ช่วยให้บุคคลและชุมชนสามารถดำเนินชีวิตอยู่ได้ องค์ประกอบที่สำคัญคือ การเรียนรู้ในวิถีชีวิตแบบพื้นบ้าน การปฏิบัติตามอย่างผู้รู้ การอบรมสั่งสอนในบริบททางสังคมและวัฒนธรรมที่เป็นจริงได้ การปรับเปลี่ยนตามสภาพทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป มีความสะดวกสบายมากขึ้นทำให้วิถีชีวิตหลายอย่างในกระบวนการจัดเถาถูกปรับตามสภาพที่เป็นจริงของชาวบ้านในท้องถิ่น

เจือจันทร์ จงสถิตอยู่ (2538) ได้ศึกษาถึงการเรียนรู้ของสตรีและความสามารถในการพัฒนาตนให้เท่าเทียมกับชายพบว่า สตรีในอดีตถูกกำหนดบทบาทไว้เฉพาะเรื่อง

ครัวเรือนเท่านั้น เช่น งานเย็บปักถักร้อยการเอาใจใส่สามี บุตรธิดา เมื่อการศึกษาของสตรีไทยในอดีตถูกจำกัดโดยวัฒนธรรม ประเพณี บทบาทของสตรีในช่วงหลังจากที่มีการเปลี่ยนแปลงเข้าสู่ยุคปัจจุบัน ผู้หญิงมีสิทธิเสรีภาพด้านการแสดงบทบาทมากขึ้น มีโอกาสในการพัฒนาตนให้เท่าเทียมกับชาย บทบาทของผู้หญิงที่เด่นชัดคือการขัดเกลาทางสังคมที่มีจุดมุ่งหมายเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต เช่น การอบรมถ่ายทอดคุณธรรม อุดมคติ และค่านิยมที่สังคมยึดมั่นให้การเรียนรู้เรื่องบรรทัดฐานทางสังคม เรื่องที่เกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณีที่ใช้กันอยู่

ยศ สันตสมบัติ (2535) ได้ศึกษาเรื่อง แม่หญิงสืบทอดตัวสรุปได้ว่าชุมชน และการค้าประเพณีในฐานะที่เป็นปรากฏการณ์มิใช่ปัญหาของสังคมหรือปัญหาของผู้หญิง และเป็นหน่วยของการวิเคราะห์ไม่ใช่ผู้หญิงหากแต่เป็นชุมชน และปฏิสัมพันธ์ของพลังต่างๆที่กำหนดความเป็นไปของสังคมไทยทั้งในระดับมหภาคลงไปสู่ชุมชน หมู่บ้าน การเปลี่ยนแปลงเงื่อนไขทางสังคมการผลิตในชนบทซึ่งมีความสัมพันธ์กับศักยภาพ อำนาจการจัดการทรัพยากรในท้องถิ่น รวมไปถึงสถานภาพ และบทบาทของผู้หญิงที่เปลี่ยนแปลงไปตามการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรม ภายได้สังคมที่มีความไม่เท่าเทียมกัน ชับซ้อนกันอยู่บนความแตกต่างของชนชั้น

คณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานสตรีแห่งชาติ (2536) เรื่องสตรีไทยในปี ค.ศ. 2000 ได้กล่าวถึงพระพุทธศาสนาที่คนไทยเคารพนับถือมาร่วม 2,000 ปีว่าเป็นการเพิ่มพูนความเสมอภาคในสังคมให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น โดยสั่งสอนยกย่องสตรีในฐานะแม่ และเป็นส่วนหนึ่งของพุทธบริษัท นี่คือ ภูมิหลังของสตรีไทยที่ได้หล่อหลอมให้หญิงไทยมีความเสมอภาคในเชื้อชาติของตนเอง มีอิสระเสรีมีความคล่องตัวในการประกอบอาชีพ ทำนา ทำไร่ เคียงคู่กับบุรุษทั้งนี้ยังมีโอกาสในการบำเพ็ญบุญกุศลในทางพระพุทธศาสนาสามารถปฏิบัติธรรมทั้งในชั้นทาน ศีล และภาวนา จึงนับได้ว่าสตรีมีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์โดยสมบูรณ์

ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์ (2535) ได้ศึกษาเรื่องสตรีในพระพุทธศาสนา ผลจากการศึกษาสรุปได้ว่า มีแนวโน้มที่สตรีชาวพุทธจะมีอนาคตสดใสกว่าเดิม มีส่วนในการสืบพระพุทธศาสนาและนำสังคมไปสู่ความสมดุลยิ่งขึ้นทั้งทางกายและทางใจ นอกจากนี้ยังมีการยกระดับฐานะของสตรีในสังคมให้เป็นสมาชิกสงฆ์ได้ และยอมรับว่าสตรีมีความเท่าเทียมกับบุรุษ สตรีมีสิทธิในการเลือกทางเดินชีวิต สามารถมุ่งมั่นปฏิบัติธรรมเพื่อการพัฒนาทางจิตได้

โดยสรุปแล้วแนวคิดเกี่ยวกับบทบาท อันได้แก่บทบาทที่คาดหวังสำหรับผู้ที่อยู่ในสถานภาพต่างๆว่าจะต้องปฏิบัติอย่างไรซึ่งเป็นการคาดหวังโดยกลุ่มหรือสังคมมีการกระทำทางสังคมที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับคนอื่นคนหนึ่งซึ่งต่างฝ่ายต่างก็ทำหน้าที่ของตน บทบาทในประเพณีธรรมเนียมนั้นๆ เป็นบทบาทที่ปฏิบัติจริงอันเป็นพฤติกรรมของบุคคลที่แสดงออกจริงในสถานการณ์ต่างๆ ในชีวิตประจำวันซึ่งมีลักษณะเป็นรูปธรรม แต่ละบทบาทมีวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณีในสังคมเป็นตัวกำหนดบทบาทโดยผ่านกระบวนการการจัดเถลาทางสังคม แนวคิดเกี่ยวกับการจัดเถลาทางสังคมเป็นกระบวนการที่มีความสลับซับซ้อนมีทั้งทางตรงและทางอ้อม การจัดเถลาทางสังคมถือได้ว่าเป็นการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมของสังคมยุคหนึ่งไปสู่อีกยุคหนึ่งอันมีจุดมุ่งหมายเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต เช่น การอบรม การถ่ายทอดคุณธรรม และค่านิยมที่สังคมถือได้ว่าเป็นบรรทัดฐานของสังคมขนบธรรมเนียมประเพณีที่ใช้กันอยู่ ส่วนแนวความคิดเรื่องความเชื่อและแนวความคิดการถ่ายทอดความเชื่อเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่อาศัยการถ่ายทอดจากประสบการณ์ของตนเอง การสั่งสอน การกล่อมเถลาในแต่ละท้องถิ่น การถ่ายทอดที่ผ่านทางครอบครัวมีพ่อแม่เป็นผู้ถ่ายทอดซึ่งครอบคลุมถึงประเพณีวัฒนธรรมที่ดั้งเดิมของชุมชนที่มีอยู่ซึ่งมีผลต่อการกำหนดพฤติกรรมหรือการแสดงออกของผู้หญิงในด้านต่างๆ ในทางสังคม ในการศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาบทบาทของผู้หญิงในการสืบทอดความเชื่อและพิธีกรรมในชุมชนซึ่งมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับแนวคิดดังกล่าวข้างต้นเป็นพื้นฐานทางแนวคิดนำไปสู่การสร้างกรอบแนวคิดในการวิจัย

กรอบความคิดในการวิจัย

ในแต่ละชุมชนมีวัฒนธรรมของตนซึ่งอาจเป็นวัฒนธรรมย่อยของชุมชนนั้นๆที่ยังคงอยู่โดยมีการสืบทอดต่อกันมาในรูปแบบต่างๆ เช่น ผ่านพิธีกรรม ประเพณี ตลอดจนการจัดเถลาทางสังคมโดยครอบครัวและสังคม ในการถ่ายทอดนี้ผู้หญิงจะมีบทบาทอย่างมาก เพราะในการประกอบพิธีกรรมต่างๆ ผู้หญิงจะเป็นผู้ชักนำคนในครัวเรือน และในชุมชนให้มีส่วนร่วมในการประกอบพิธีกรรม ผู้หญิงจะเป็นผู้ถ่ายทอดวิธีการทำสิ่งของที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมทั้งในครอบครัวและในชุมชน ซึ่งเป็นตัวอย่างแก่บุตรหลานและคนรุ่นใหม่ภายในชุมชนให้เรียนรู้

อย่างไรก็ตามการที่ผู้หญิงจะถ่ายทอดความเชื่อ และพิธีกรรมได้ดีเพียงใดก็ขึ้นอยู่กับปัจจัยต่างๆ สนับสนุนด้วย เช่น ผู้หญิงมีบทบาทในครัวเรือนมาก เป็นผู้ชักนำบุตรหลาน

ให้เข้าร่วมในการประกอบพิธีกรรม เมื่อมีการเตรียมสิ่งของเครื่องประกอบพิธีกรรมในครอบครัว ผู้หญิงจะถ่ายทอดวิธีการทำอย่างละเอียดในทุกขั้นตอน นอกจากนี้ยังมีการอบรมสั่งสอนบุตรหลานในเรื่องต่างๆอีกด้วย รวมถึงบทบาทในทางสังคมที่ผู้หญิงมักจะร่วมกิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนอย่างสม่ำเสมอ ในบางครั้งผู้หญิงสามารถร่วมตัดสินใจในการกำหนดให้เกิดพิธีกรรมในชุมชนร่วมกับผู้นำทางศาสนา และผู้นำในชุมชน

ความเชื่อ และประเพณีปฏิบัติที่เป็นวิถีชีวิตของคนในชุมชนที่มีการยึดถืออย่างเหนียวแน่น ความต้องการของชุมชนในการสืบทอดดำรงรักษาประเพณี วัฒนธรรมชุมชนของตนเองให้คงอยู่เป็นสิ่งที่ขัดเกลาทางสังคมผู้หญิงในชุมชน รวมทั้งบทบาทของผู้หญิงที่มีมากขึ้นทั้งทางครอบครัวและทางสังคมเป็นบทบาทที่ซ้อนกันขึ้นในขณะเดียวกันซึ่งเป็นบทบาทตามความเป็นจริงในสังคมปัจจุบัน อาชีพงานหัตถกรรมที่บ้านที่ผู้หญิงส่วนใหญ่ทำอยู่ในครัวเรือนของตนเอง การศึกษาเรียนรู้ของผู้หญิงและ สิ่งแวดล้อมทางสังคม การสนับสนุนของผู้นำชุมชน ผู้นำทางศาสนา หน่วยงาน องค์กรต่างๆ ในการมีส่วนร่วมของผู้หญิงสร้างโอกาสสำหรับผู้หญิง สิ่งเหล่านี้นับเป็นปัจจัยที่ส่งผลผู้หญิงมีบทบาทในการสืบทอดความเชื่อและพิธีกรรมอย่างโดดเด่น ซึ่งการศึกษาในครั้งนี้ได้ใช้แนวคิดเกี่ยวกับบทบาท แนวคิดเกี่ยวกับการขัดเกลาทางสังคม แนวคิดความเชื่อ แนวคิดการถ่ายทอดความเชื่อ และแนวคิดวัฒนธรรมชุมชน